

El viatge d'una berguedana de finals del segle XVIII a Cuba

La Bana, a 16 de junio de 1786.

Querida y amada esposa de mi alma:

Me alegraria ynfinito que estas cortas letras te allen con la salud mas complida como para mi deseo en como para mi deseo la mia para lo que sea tu voluntad el mandarme que deseo serbirte de amor.

Esposa mia, el motibo de molestarte es para notificarte si te an entregado huna carta que la di a Francisco Escardo en el mismo ynstante que se yban para que te la entregasen en tus manos propias para que no desconfiases en lo que yo te escribia que te podias ynformar de ellos y en birtu de no aberme buelto la respuesta ni aberte puesto en camino me echo el cargo que no labras resibido y bajo deste supuesto lo que tencargo de qualquiera manera que te pongas en camino que no as de reparar en el gastar que gracias doi al dibino Dios que no tendre que yr a pedir a nadie el ynporte de tu biaje y as que sea brebe porque yo solo no puedo dar cabeza a la maniobra que tengo entremanos dentro de casa que la tengo de confiar en manos ajenas y por este mismo motibo me seria conbeniente el que sin dilasion alguna te pusieses en camino que con la ayuda de Dios dentro poquo tiempo bolberemos en nuestra tierra que selandome tu bien aria mas hen hun año que yo solo quon quatro. No tengo mas que notificarte, solo quedo rogando a Dios te prospere los dilatados años que para mi deseo. Quien de corazon desea serbirte es tu amado esposo Francisco Ysalguer (Signatura).

Querida esposa Maria Ysalguer. Beso tus manos.

Aquesta carta que es conserva a l'Archivo General de Indias de Sevilla¹ no és, com pot semblar a primera vista, una declaració d'amor o d'enyorament sinó que és el que es coneix com una "carta de crida", o sigui, la carta d'un marit que resideix a les Amèriques i que reclama la seva esposa perquè es reuneixi amb ell. És el primer requisit per a poder tramitar el permís oficial i preceptiu per a l'embarcament i viatge al Nou Continent que s'obtenia a la Casa de Contratación.

Era aquesta una institució administrativa encarregada de la coordinació i control de les relacions amb les Índies que els Reis Catòlics van fundar l'any 1503, quan la progressiva descoberta de noves terres va fer veure que els viatges entre aquestes i Castella serien freqüents, que se'n podrien treure molts beneficis i que calia reglamentar-los. Els portuguesos, en una situació semblant a la de Castella, havien creat la Casa de Guinea i la Casa de la India amb els mateixos objectius.

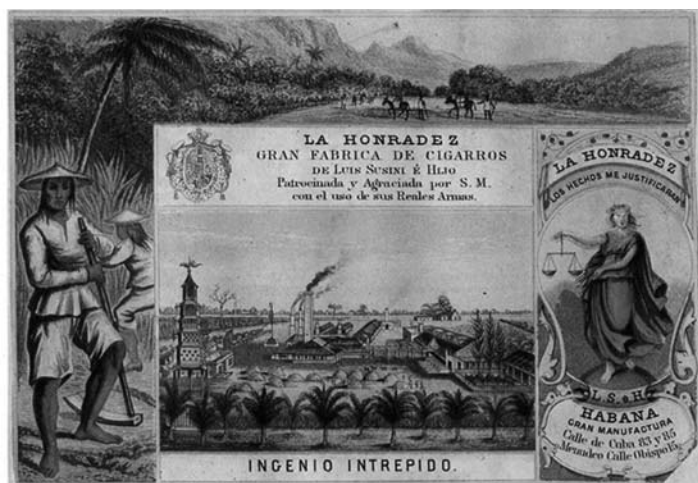
La seu de la Casa de Contratación es va establir a Sevilla, un focus comercial molt actiu ja des del segle XIII. Uns funcionaris reials tenien cura de fer complir les Ordenances redactades pels Reis Catòlics que atorgaven a la institució plenes competències en la navegació vers les Índies. Per exemple, la Casa negava o concedia permisos per a viatjar-hi, s'encarregava de la preparació dels viatges auspiats per la corona i fiscalitzava les mercaderies d'aquest tràfic marítim. Així mateix, era la dipositària dels "secrets geogràfics" de les terres descobertes i l'encarregada de dibuixar-ne els nous mapes, qüestions que havien d'amagar-se a les altres potències estrangeres. La seu de la institució, amb les funcions retallades, va ser traslladada per Felip V a Cádiz, l'any 1717, i va ser suprimida el 18 de juny de 1790 per Carles IV.

Com hem dit suara, una de les missions que va tenir la Casa de Contratación fins a la seva supres-

sió va ser la de donar els permisos per viatjar a les Amèriques, vetllant perquè aquestes terres no s'omplissin de persones "indesejables", o sigui, perseguits de la Inquisició, jueus, sarraïns o conversos, entre altres.

Durant l'edat moderna i a nivell familiar, l'emigració a Amèrica prenia dues formes, de manera molt similar a com es fa actualment: el trasllat de famílies senceres o bé només el del cap de casa que hi provava fortuna i, si tenia sort, després s'hi desplaçava la resta del grup familiar. En aquest darrer cas, la Casa de Contratación, abans de permetre el viatge, havia d'assegurar-se que la persona o persones a qui s'atorgava el permís eren realment familiars de l'emigrat i, amb aquesta finalitat, s'obria un expedient legal on constaven documents i relats de testimonis que en donaven fe.

Aquests expedients aporten molta informació personal sobre els viatgers a les Índies i, per això, són molt interessants.



Marca d'un ingenio cubà del s. XIX. ARXIU ARB

El procés començava quan la persona interessada era reclamada. En el cas que ens ocupa, la persona reclamada era Maria Balagué i el reclamant el seu marit, Francisco Isalger, que era a Cuba.

Amb la carta del marit, el 12 de febrer de 1787, Maria Balagué es presenta davant, Eusebio de Hinojosa, procurador de la *Casa de Contratación*, llavors ja a Cádiz. Aquest redacta un primer document, a manera d'una instància, que ens permet saber que Maria Balagué era natural de Berga, població pertanyent al bisbat de Solsona.

Però, qui era aquesta Maria Balagué? Per a esbrinar-ho hem de fer una visita a l'Arxiu Diocesà de Solsona on es guarden els llibres sacramentals de Berga, o sigui, els registres parroquials de batejos, casaments i defuncions. I la primera constatació és que de Maries Balagué n'hi ha unes quantes, en concret, quatre. Sabem per la documentació de l'arxiu de Sevilla que, l'any 1787, la nostra Maria Balagué tenia més de 25 anys, per tant, i com que les altres serien molt més joves, creiem que ha de tractar-se de Maria Balaguer i Curriu, batejada a la parròquia de Santa Eulàlia de Berga, el 20 de febrer de 1757, pel vicari Ignasi Gili. A més de Maria va rebre els noms de Magdalena i Francisca.

Els seus pares eren Marc Balaguer i Marianna Curriu; els seus avis paterns: Marc Balaguer i Maria Grifell, de Berga; i els materns: Francisco Curriu de la Baells i Magdalena Rossinyol. Van ser padrins de bateig, l'avi matern, Francisco Curriu i Maria Torras i Balaguer.

No hem pogut esbrinar res més de la seva vida ja que enlloc consta el seu matrimoni. Per circumstàncies de la vida devia marxar de Berga i es va casar amb Francisco Isalguer, ves a saber on! El document que estudiem diu que Maria presenta el seu certificat de matrimoni pel qual podríem aclarir aquest punt però, lamentablement, no es troba annexat a l'expedient.

Però continuem amb el procés. Maria, explica que el seu marit, Francisco Isalguer, va anar a Cuba de criat d'un oficial, embarcant-



Catedral de Sevilla a l'esquerra i l'Arxiu d'Índies a primer terme, creat el 1785 per Carles III, amb l'objectiu de centralitzar la documentació referent a les colònies espanyoles. Conserva uns 43.000 lligalls, amb uns 80 milions de pàgines i 8.000 mapes i dibuixos. ARXIU ARB



A Catalunya als aventurers i comerciants que tornaven d'Amèrica rics s'anomenaven indians. ARXIU ARB

se a Barcelona en el vaixell que portava per nom "Santo Cristo del Calvario" del qual n'era capità Jaume Esparagó. Allà va muntar un negoci, un forn de pa, i que havent millorat la seva situació econòmica, la reclama per mitjà de la carta que presenta: "*cuia carta que debidamente presento me ordena pase a hacer vida maridable y estar en su compañía para que con menos quebrantos podamos mantenernos por haver adquirido mejores arbitrios en su ejercicio de panadero*". Afegeix que està casada per l'Església amb el seu marit (per a demostra-ho, com hem dit abans, adjunta el certificat de matrimoni "*la partida de casamiento que a mayor abundamen-*

to exhivo rodada") i que tots dos són catalans i persones respectables "*y que assi el como yo somos naturales por notoriedad del reyno de Cataluña sin mezcla de extrangeria ni de moros, judios, mulatos, no convertidos ni penitenciados por el Tribunal de la Inquisicion ni por otro alguno.*"

I, continuant el procés, demana li siguin admesos els tres testimonis que presenta i que han de confirmar que tot el que ha dit és veritat. Són Josep de la Flor, Joan Colell i Joan Font.

Josep de la Flor tenia 32 anys, era de Barcelona i s'embarcaria els propers dies com a sobrecàrrec en la galera anomenada "La Virgen de Montserrat" amb destinació a la Havana. Testifica davant el tribunal de la *Casa de Contratación* el 13 de febrer de 1787 i afirma conèixer Maria Balagué des de fa uns 8 anys; sap que està casada amb Francisco Isalguer i coneix les peripècies d'aquest; sap que la parella són catalans i persones de bé i, també, diu que la carta de crida que Maria exhibeix és escrita realment pel seu marit ja que li reconeix la lletra i la signatura.

El segon testimoni és Joan Colell, "*natural y vezino del pueblo de Guillet en Cataluña*", o sigui, creiem que es refereix a la Poble de Lillet.

Joan Colell, de quaranta anys i ara resident a Cádiz, coneix des de fa uns quatre anys a Maria Balagué i, també a Francisco Isalguer,

ja que era cuiner en el vaixell on aquest va viatjar a Cuba. En la seva declaració confirma tot el que ha dit l'anterior testimoni.

El tercer testimoni és un sastre barceloní de 34 anys, Joan Font que corrobora tot el que han dit els anteriors.

El procés va arribant al seu final. El darrer pas és el jurament exigint a Maria Balagué que no amagarà polissos, anomenats popularment, "*llovidos*" i en cas que en descobreixi algun ho farà saber al capità. Maria fa aquest jurament el 17 de febrer de 1787 però no el pot signar "*por expresar no saver escribir*".

L'expedient es tanca amb una nota prou eloqüent: "*En 17 de febrero de 1787 se expidió licencia de embarque a Doña Maria Balagué que passa a la Havana para unirse a su marido Francisco Isalguer en la fragata nombrada el "Santo Christo del Calvario", su capitan y maestre, don José Arnau, que haze viage al citado puerto*".

Bon viatge, Maria, una berguedana que a finals del segle XVIII se'n va anar a Cuba!

Notes

- (1) Archivo General de Indias. Contratación, 5531, N.1, R. 10.

M.Dolors Santandreu Soler